

том, что без эмпатического общения с произведениями литературы высоким специалистом в области точных наук стать нельзя.

Суть означенного общения станет ясной, если вспомнить известную формулу Г. Гегеля о том, что писатель – переводчик с Божьего языка на язык человеческий. Читателем в свете формулы Г. Гегеля может стать только личность, решившаяся через постижение художественного текста подняться до собеседования с Божьим языком и перевод этого языка на язык своей собственной моральной практики. То есть понятие «читатель» начинает выступать как синоним понятия «порядочный человек». Более точным здесь был бы неологизм *прочитатель*, несущий на себе нагрузку, подобную совершенному виду глагола. Субъект, чья моральная практика, с точки зрения окружающих, оказывается хронически предосудительной, на статус читателя (а тем более – прочитателя) претендовать не может. То есть литературное образование в техническом вузе, на наш взгляд, гуманизирует процесс подготовки студентов–техников, ставит своей задачей не *чтение*, а *прочтение* художественных текстов.

На основе всего высказанного мы выступаем с предложением прочитать для желающих студентов курс мировой литературы на той философской, этической и эстетической основе, которую мы представили выше. Курс, о котором речь, предполагает встречу с литературой, начиная с древнейших источников до произведений начала XXI века. Такие обширные временные рамки, вовсе не означают неподъёмного количества художественных текстов в плане курса. Как сказано выше, речь идёт не о количестве прочитанных произведений, а о принципиальной направленности каждого из занятий на моральное формирование читающей личности.

Надеемся, что наше предложение о введении спецкурса «Всемирная литература» будет поддержано коллективом университета и по идее, и практически, организационно. В идеале можно надеяться, что в перспективе курс мировой литературы станет в БрГТУ отдельным учебным предметом, повышающим прикладное назначение научных разработок, создаваемых в нашем университете.

ДУХОЎНА–ГУМАНІСТЫЧНЫ ЗМЕСТ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ

Борсук Н.М., к.ф.н., дацэнт, БрДТУ

Пошук боскага ў чалавеку і на зямлі – адна з сэнсавызначальных тэм сучаснай беларускай літаратуры. Рэлігійна–духоўны змест, вобразы Хрыста, Крыжа, Храма, Святла, Вечнасці не новыя для творчасці пісьменнікаў Беларусі. Ужо ў 20–я гады мінулага стагоддзя ў нацыянальнай літаратуры вызначыўся клерыкальны кірунак (К. Сваяк, А. Зязюля). Традыцыі названых аўтараў даволі паспяхова працягвалі паэты “Узвышша”, а ў пасляваенны час мастакі слова на эміграцыі. Не можа не радаваць, што дух біблейска–рэлігійнага светаўспрымання пасяліўся ў нацыянальнай літаратуры пасля часоў атэістычнай д’ябальшчыны (творчасць І. Багдановіч, Г. Тварановіч–Сеўрук, Р. Барадуліна, Зьніча, Н. Мацяш і інш.).

Імя паэта–святара Казіміра Сваяка (Кастусь Стаповіч) стала шырока вядома пасля выхату ў 1924 годзе зборніка “Мая ліра”. Нягледзячы на тое, што паэзія заходнебеларускага аўтара высока духоўная, хрысціянская, асноўнай рысай яго творчасці, на думку крытыка У. Самойлы, з’яўляецца “адсутнасць раўнавагі паміж сумам пакуты і радасцю музыкальнага адпушчэння” [1, с. 59]. Даследчык называе паэта “малаверным Сваяком”, “сумна–малаверным”. Думаецца, таму, што паэзія К. Сваяка – характэрная з’ява тагачаснага жыцця паэта, “пастаўленага паміж польска–каталіцкім “сярэднявеччам” і магутным уплывам ўсходнерасейскага “Рэнэсансу” [1, с. 60].

Вытокі паэзіі К. Сваяка, яго таленту літаратуразнаўца А. Навіна бачыць у сувязях з роднымі каранямі. Па гэтай прычыне вобразы Бога і Айчыны цесна пераплецены ў кнізе “Мая ліра”. Яшчэ падчас вучобы ў духоўнай семінарыі ў Вільні К. Сваяк прыняў важнае рашэнне: пісаць па–беларуску. У дзённіку знаходзім запіс: “Сягоння, слухаючы звон наш цудоўны касцельны, раблю пробу аддаць уражанне вершам. Па–польску пішуць усе. Беларусь – сірата: смяюцца з яе мовы. Я люблю бедных, апушчаных... Буду пісаць па–беларуску...” [2, с. 27]. Пасля заканчэння Віленскай каталіцкай духоўнай семінарыі К. Сваяк працаваў вікарыем у Ключчанах. Абавязкі ксяндза спалучаў з адукацыйна–асветніцкай работай сярод пыхаджан: адкрываў беларускія школы, арганізоўваў гурткі беларускай моладзі, наладжваў лекцыі, літаратурныя вечары з беларускімі дэкламацыямі. За прапаганду беларускай культуры і мовы выклікаў варожасць духоўнікаў, праследаваўся ўладамі Польшчы: падваргаўся вобыскам, хатняму арышту, канфіскацыі рукапісаў.

Лірычны герой зборніка К. Сваяка “Мая ліра” – асоба даволі супярэчлівая. То ён прадстае перад чытачом “кволым–калекам”, пакорнай істотай, дух якога “адкінен ад божага ўлонья” ...” (верш “Песьня на псалым 130”), то лірычны герой удзячны Богу, што не пазбыўся яго апекі: “Твой дух прадвечны мяне атуляе, / Цябе я прагну, Божа мой, на векі” (верш “Песьня на псалым 62”). Ён просіць заступніцтва ў Бога для Айчыны, для народа. Ці не таму паэтычныя старонкі зборніка “Мая ліра” скрозь перасыпаны зваротамі да Бога: “Устань, о Божа”, “Збудзі, о Божа” (верш “Ad te levavi”), “Пашлі мне, Божа” (верш “Пашлі мне, Божа...”), “Божа, зжалься Ты над намі!”... (верш “Божа, зжалься...”), “Ты, Божа, разсудзі: чаму народ мой бедны” (верш “На крыльях”) і г.д. У вершы “Ad te levavi” К. Сваяк з мэтай падкрэсліць, што беларускі народ – народ Божы, займеннік “Твой” піша з вялікай літары: “О Божа – Божа, спашлі змілаваныне / *Над Тваім людам*, што поўны нядолі, / Бо ўжо–ж ён просіць даўно змёртвыхстанья. / Каб выйсьці з крыўды, з грэху і няволі” (верш “Ad te levavi...”).

На жаль, у паслякастрычніцкай літаратуры асобная група пісьменнікаў закладвала падмуркі дамінантнай на той час тэмы мастацтва – тэмы кары, помсты мінулым дням, адмаўлення ад каранёў. Сёння верш А. Дудара “Навальніца” (1925 г.), нават робячы скідку на маладосць паэта, шкодны для чытання: “Праскакаў над бяздоннем вякоў / Навальніцы чырвоны конь. / Гэта іскры яго падкоў / Запалілі стары закон. / Што ні крок – агонь і пажар. / І старому – у сэрца ўдар. / І закон – на канцы нажа. / І не страшны ні бог, ні цар”.

Радкі гэтага паэтычнага твора сведчаць, як у савецкі перыяд ішло разбурэнне гуманістычных асноў новай літаратуры. Забыта Біблія,

гуманістычная мараль, этыка, сумленне, вечнае “Не забі!” І ўсё гэта дзеля абстрактных ідэалаў. Як жорстка, пераканаўча гучаць радкі, як злавесна грукоча гук “р”. Аўтарскія паўзы, граматычна не апраўданыя, разбіваюць радкі на часткі. Яны выкліканы ўзрушанасцю аўтара, нянавісцю да старых дзён. Верш завяршаецца перамогай смерці. Тут і пагарда да мінулага, і нянавісць да свету, да мінулай гісторыі, і настроенасць на сусветны пажар.

Безумоўна, такая жыццёвая схема была навязана паэту тагачаснай таталітарнай сістэмай. Ён выхоўваўся ў краіне, дзе рэлігіяй была жорсткасць, непрымірымасць. Аднак даўно заўважана, што сваіх поглядаў ніколі не мяняюць толькі безнадзейныя дагматыкі, якія не ўмеюць думаць. Праз год А. Дудар піша баладу “Машыніст” (1926 г.), у якой стварае вобраз асілка, які адмаўляецца везці карнікаў у вёску, дзе ўзбунтаваліся людзі. Ім кіруюць гуманістычныя памкненні. Машыніст падпарадкоўваецца біблейскаму “Не забі!”

На думку ўзвышаўца У. Жылкі, хрысціянская ідэалогія пераняла ад антычнай культуры прынцып падпарадкавання пачуццяў розуму, розум – творца гармоніі. У вершы “Марта” паэт як бы нагадвае, што чалавек і богачалавек Хрыстос нясуць у сабе дзве сутнасці і вымушаны перамагаць ці ўступаць інстынкту: “І дума здрадная самоты / Узнікла іскрай між другіх: / Ці гэтакім аддаюць пяшчоты? / Ці льга кахаць такіх брыдкіх? / Прайшлі вякі... Яна ж адвечна / Ўсё тою ж буднасцю цвіце, / І я на думцы недарэчнай / Лаўлю сябе, як ты, Хрысце”.

Вера неабходна была пісьменнікам–эмігрантам, каб выжыць на чужыне, захаваць гонар і годнасць беларуса (Я. Золак “Божа Ўсяўладны”, “Бога прашу я”; Р. Крушына пераклад “Песьні Песьняў Салямона”, Н. Арсеннева “Ускрэсні!”, “Верце” і інш.).

Перажыўшы горыч выгнання, чужую Нямецчыну, непрымальную для музы, закутую ў бетон Амерыку, Наталля Арсеннева выразна ўсвядоміла, што гэтая краіна стала для яе прытулкам назаўсёды. Моліцца паэтэса за лёс суайчыннікаў і заклікае іх верыць у спрадвечны закон жыцця, у Свята Уваскрэсення: “Чакайце ж, / верце, / прыйдзе Ён, / Вялікі Дзень і ў нашу хату. / Пашле і нам нарэшце сьвята / Дзіўны, нязнаны Божы Кон! (верш “Верце”).

Моліцца яна і за тое, каб добры Кон даў шчаслівы лёс далёкай Бацькаўшчыне. Спадзяецца, што калі–небудзь ёй давядзецца зноў пабачыць Радзіму, бо, прызнаецца паэтэса, яна “зернем урасла ў каменьне роднае Вільні”, куды рвецца яе сэрца. У малітвах–споведзях у імя незабыўнай Беларусі (“Мне вечар разгарнуў пурпурныя балоны / вялізнай Бібліі, якую зваць жыццём...”) ноты расчаравання, трагедынасці лёсу, веры і бязвер’я саступаюць месца жыццесцвярджальным інтанацыям аб непераможнасці жыцця і веры ў Бога. Тэма ўваскрэсення Ісуса Хрыста найбольш глыбокае ўвасабленне знаходзіць у вершах “Радасьць”, “Каласы”, “І была там вясна”, “Верце!”, “Ускрэсьні!”, “Дай, добры Кон” і інш.

Іншым разам вера гучыць залішне аптымістычна, пафасна, без адчування канкрэтных рэалій, якімі жыла Беларусь ў 60–я гады. Гэта былі часы аднаўлення краіны пасля цяжкіх матэрыяльных і духоўных разбурэнняў і катастроф. Бясспрэчна, вяршыняй вершаў–малітваў, спове-

дзяў, гімнаў у імя маці–Беларусі з’яўляецца славутая “Малітва” (“Магутны Божа”), напісаная ў 1942 годзе. Калі стваралася беларуская аўтакефальная праваслаўная царква да паэтэсы звярнуўся беларускі архіепіскап Філарэт з просьбай напісаць верш, які мог стаць беларускай малітвай. Па прычыне сваёй беларускасці і быццам бы палітычнасці верш не быў прыняты Сінодам як малітва. На наш погляд, паэтычны твор “Магутны Божа” прасякнуты хрысціянскімі пачуццямі на мяжы ўласных перажыванняў і агульначалавечай трылогі за лёс свету, роднай зямлі, яе людзей у час выпрабаванняў. Кранальная малітва ўзвышае і аб’ядноўвае нашы душы ў адзіным узнёслым парыве – чалавечай просьбе да Бога даць “ціхой і ветлай Беларусі” шчасце на зямлі: “Магутны Божа! Ўладар сусьветаў, / Вялізных сонцаў і сэрц малых, / Над Беларусыяй ціхой і ветлай / Рассып праменьне Свае хвалы” (верш “Малітва”).

Трагічныя падзеі, што разгортваліся на тэрыторыі акупаванай Беларусі, выклікалі ў паэтаў глыбокія перажыванні за лёс Радзімы і народа. Аркадзь Моркаўка на працягу вайны заставаўся ў акупаваным немцамі Мінску. Жахі акупацыі разгортваліся на яго вачах як праявы гістарычнага лёсу і містычнай дзеі. Вобраз Беларусі, якую распялі на крыжы, адпавядаў рэчаіснасці таго часу: “Распнулі цябе на крыжы, Беларусь, / Цвікамі скалечылі рукі... / Ці ж бачыш ты з крыжа на ўсходзе зару, – / Канец гэтай вечнае мукі?...” (верш “Ці вершы складаю, ці поле ару...”).

“Напачатку было Слова”, – гаворыцца ў Бібліі. І гэта Слова для сучасных творцаў асацыіруецца з паняццямі Святло, Бог, Вечнасць, Храм, Чалавек, Мастацтва, Краса... Пераадолець нашу недасканаласць, грахі можна ў звароце душы да малітвы, – лічыць Г. Тварановіч–Сеўрук. Невыпадкова лексічным складам і эмацыянальным гучаннем радкі з верша “Божа! Насуперак спёкам...” нагадваюць біблейска–малітоўны стыль. Кожны з нас, каб застацца чалавекам, штодзённа вырашае дылему: святло або змрок, рай або пекла: “Пекла й рай, / дабро й зло, / цемра й святло – / усё гэта я, / тое ражно, / што папярок устае / боскай святой задумы / аб чалавеку” (верш “Паядынак”).

Прыкладам ўласнага жыцця і мастацкай творчасці Н. Мацяш штодзённа даказвала Хрыстову формулу духоўнага ўзыходжання да Святла, якая, па перакананні паэтэсы, дасягаецца праз пакуты і асабістую ахвяру (“Распятасць – нязмерна вялікая плата / За зьяненне душы?” (верш “Адкажы”). Самаахвярнасць – адзін з важнейшых маральных і этычных імператываў паводзін і мыслення яе лірычнай гераіні. Праўда, гэткай высокай мерай патрабавальнасці вымярае яна толькі ўласнае жыццё, уласны шлях: у адносінах да іншых крытэрыяў ацэнкі выбіраецца іншы – больш літасцівы і даравальны: “Усё было: і сон, і парыванне, / Высокі ўзлёт, і марнасці сіло. / І нараканне, і самаз’яданне. / Нянавісці ніколі не было”.

3. Дудзюк імкнецца спыніць працэс усеагульнага адзічэння. Па гэтай прычыне на старонках зборнікаў паэтэсы ўсё часцей з’яўляюцца звароты да Бога: «Злітуйся, Божа, / прыбяры гэтых бежанцаў ад жыцця, / абдзеленых сумленнем і праўдаю» (верш «Жабракі разабралі ўсе скарбы мае...»); «Дай ім ісціну, Бог, адшукаць» (верш «Рэнтгеналаг прасвеціць наскрозь»); «Калі маюся на якога Бога, / Дык на цябе, радзімая зямля”.

У вершы «Арыфметыка Сатаны» З. Дудзюк у чарговы раз спрабуе папярэдзіць чалавецтва аб набліжэнні катастрофы. На думку паэткі, цывілізацыя можа загінуць нават не ў выніку войнаў, экалагічных зрухаў, а па прычыне ўзаемнага недаверу, адчужэння, насцярожанасці. Нават Сатана, назіраючы за людзьмі, змарыўся лічыць ахвяры, апусціў рукі і сказаў: «Гэтыя людзі так цудоўна ўмеюць / знішчаць адзін аднаго / і нават саміх сябе, / што мне няма чаго рабіць на Беларусі. / Пайду да Бога / патрабаваць дапамогу / за беспрацоўе...».

Такім чынам, да хрысціянскіх матываў звяртаюцца перш-наперш спагадлівыя людзі, душы якіх не ачарсцвелі, паэты, якія імкнуцца згарманізаваць наш няпросты шматаблічны свет, спыніць працэс дэіндывідуалізацыі. Праведзены аналіз сведчыць, што чалавек, які трапіў у цяжкае становішча, заўжды пакладае надзею на Бога. Сёння ўслед за В. Быкавым мы адкрыта баронім рэлігію. І гэта не даніна модзе, а сцверджанне той думкі, якую выказвае гераіня Франя на старонках аповесці «Пакахай мяне, салдацік». Галоўнае ў нармальных людскіх адносінах – гэта «чалавечнасць... Тое, што ідзе ад Бога, а не ад д'ябла. Ці ад малпы, як дарвіністы пісалі. Усё ж у нас дужа мала боскага. Ці яшчэ не набылі, ці бальшавікі адабралі. Аддзялілі народ ад Бога.... Але ці магчыма без Бога жыць? Ніводзін народ, нават самы адсталы, не жыве без Бога. Мабыць, гэта немагчыма. Без Бога ён проста сам сябе з'есць» [3, с. 453]. І сапраўды, класавая барацьба, зайздрасць... хіба не тое ж самаедства?

Спісак цытаваных крыніц

1. Мароз, К.М. Творчасць К. Сваяка ў ацэнцы заходнебеларускай крытыкі / К.М. Мароз // Весці АНБ. – Сер. гуман. навук. – 1996. – № 1. – С. 57–63.
2. Сваяк, К. Дзея маёй мыслі, сэрца і волі / К. Сваяк. – Мн.: Маст. літ., 1992.
3. Быкаў, В. Знак бяды: аповесці / В. Быкаў. – Мн.: Маст. літ., 1999. – 478 с.

АРГУМЕНТИРУЮЩАЯ РЕЧЬ В РЕЧЕВОМ ОБЩЕНИИ (НА ПРИМЕРЕ ПОСЛАНИЯ К ФИЛИМОНУ)

Писарук Г.В. к.ф.н., доцент, БрГУ им. А.С.Пушкина

Проблема обеспечения наилучшего взаимопонимания между людьми является не только проблемой сегодняшнего дня – она была актуальна всегда. Так, элементы риторической тактики, приводящей к конструктивному решению возникающих между людьми конфликтов, использованы ещё апостолом Павлом в его Послании к Филимону [1].

Послание к Филимону – это единственное частное письмо, включённое христианской церковью в Библию, и единственное дошедшее до нас частное письмо апостола Павла. В письме не разбирается важный вопрос верования, оно не направлено против крупной ереси, однако пережило века и даёт христианам пищу для ума и сердца.